

Анотація

Дербакова Ю. А. Загальнотеоретичні аспекти захисту цивільних прав неповнолітніми (малолітніми) особами. — Стаття.

У статті робиться спроба визначити основні аспекти захисту цивільних прав неповнолітніми (малолітніми) особами як повноправними учасниками цивільних правовідносин. Визначається, що захист цивільних прав неповнолітніми (малолітніми) — це їх суб'єктивне право, а також визначаються форми захисту цивільних прав неповнолітніми (малолітніми).

Ключові слова: цивільні права неповнолітніх (малолітніх) осіб, форми захисту цивільних прав, учасники цивільних правовідносин.

Summary

Derbakova Y. A. General Theoretic Aspects of the Minor Persons Civil Rights Protection. — Article.

In the article we can see an attempt to define the main aspects of the protection of a civil law, made by the persons who are under age (juvenile) as the full participants of the civil jural relation. It is said in the article, that the defence of the civil laws for those, who are under age (juvenile), this is their right; also are determined the forms of the defence of civil rights for the under age persons (juvenile).

Keywords: civil rights of minor persons, forms of civil rights protection, civil relation subjects.

УДК 347.67

Н. В. Черногор

ПРОБЛЕМА СТРОКУ ПРИЙНЯТТЯ ТА ВІДМОВИ ВІД ЗАПОВІДАЛЬНОГО ВІДКАЗУ

У сучасних умовах становлення ринкової економіки зростає значення спадкування взагалі і спадкування за заповітом. Зміст заповіту становлять розпорядження заповідача відносно його майнових прав та обов'язків. До особливих заповідальних розпоряджень за Цивільним кодексом України 2003 року (далі — ЦК) належить заповідальний відказ (легат). Відповідно до ст. ст. 1237, 1238 ЦК України, заповідач має право покласти на спадкоємця за заповітом виконання певного майнового зобов'язання на користь особи (відказоодержувач, легатарій), зазначеної заповідачем [1, 878].

До цієї проблеми звертались багато радянських, російських та українських вчених в різні періоди, такі як: В. К. Дроніков, В. І. Серебровський, М. В. Гордон, О. А. Красавчиков, В. А. Гаджиев, Є. О. Харитонов, Ю. О. Заїка, С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, З. В. Ромовська, Є. О. Рябоконт, В. В. Васильченко, Л. В. Шевчук та багато інших.

Суб'єктами правовідносин заповідального відказу є спадкоємець, обтяжений відказом, і відказоодержувач, на користь якого відказ вчиняється [2, 130]. Таким чином, у основі заповідального відказу полягають зобов'язальні відносини між спадкоємцем, на якого покладено виконання відказу, та відказоодержувачем, маючого право вимоги виконання відказу. В даних відносинах відказоодержувач (легатарій) виступає в ролі кредитора, а спадкоємець є боржником.

Заповідальний відказ як особливе розпорядження заповідача може виникнути лише у разі заповіту. Він органічно пов'язаний із заповітом, тобто недійсність заповіту зумовлює і недійсність заповідального відказу [3, 129]. Заповідальний відказ — це односторонній правочин всередині іншого одностороннього правочину — заповіту [4, 935]. Отже, якщо заповіту немає, спадкоємець за законом ніколи не може бути обтяжений заповідальним відказом.

Виникає проблема з питання про строк прийняття та відмови від заповідального відказу та межі його дії. Тобто в який термін він може бути виконаний. Чинне законодавство не містить прямих вказівок на вирішення цього питання, ним лише визначено, що заповідальний відказ втрачає чинність у разі смерті відказоодержувача, що сталася до відкриття спадщини (ст. 1239 ЦК) [5, 94].

Для того щоб з'ясувати це питання, потрібно зупинитися на питанні початку строку, а саме з якого терміну (моменту) у відказоодержувача виникає право на придбання заповідального відказу, та у спадкоємця, обтяженого відказом, виникає обов'язок виконати цей відказ.

Більшість вчених вказує, що строк на пред'явлення вимог відказоодержувачем до спадкоємців, обтяжених відказом, слід вважати загальний строк позовної давності. Але з якого саме моменту починати відрахувати перебіг строку позовної давності, існують дві протилежні думки: з моменту прийняття спадщини [6, 94] чи з моменту її відкриття [7, 156–158; 8, 166].

Як вже було відмічено, підставою виникнення заповідального відказу є заповідальне розпорядження спадкодавця, але одного заповідального розпорядження не досить для придбання права вимоги. Відповідно до ч. 4 ст. 1238 ЦК України «відказоодержувач має право вимоги до спадкоємців з часу відкриття спадщини». Часом відкриття спадщини за цивільним законодавством вважається «день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою» (ч. 2 ст. 1220 ЦК).

Отже, першою умовою набуття заповідального відказу є вимога, щоб відказоодержувач пережив момент відкриття спадщини (ст. 1239 ЦК), другою умовою є прийняття спадщини спадкоємцем, частка спадщини якого обтяжена заповідальним відказом.

З моменту відкриття спадщини відказоодержувач в силу тільки одного факту смерті спадкодавця набуває окрім права прийняти заповідальний відказ також і право на відмову від нього. Заповідальний відказ — це пропозиція, звернена до відказоодержувача, та від волі відказоодержувача залежить прийняти або відмовитися від зробленої йому спадкодавцем пропозиції. Як зазначає Л. В. Шевчук воля така може бути виражена в межах загального строку позовної давності (три роки) [8, 168].

Оскільки відомо, коли б не відбулося прийняття спадщини, спадщина вважається належною спадкоємці з моменту її відкриття (ч. 5 ст. 1268 ЦК), вимоги про виконання заповідального відказу відказоодержувач може пред'явити до спадкоємця протягом загального строку позовної давності в три роки (ст. 257 ЦК), рахуючи з моменту відкриття спадщини.

У ЦК України не йдеться про допустимість в заповіті визначення терміну виконання відказу, виходячи з цього спадкодавець може вказати в заповіті термін виконання спадкоємцем відказу. Також термін може бути визначений вказівкою на яку-небудь подію (наприклад, тимчасове користування житлом до закінчення навчання в університеті). У такому разі право на пред'явлення позову і перебіг терміну позовної давності починають обчислюватися з настанням терміну або з настанням умови, зазначеної у заповіті [2, 134].

Якщо момент виконання відказу не обумовлений настанням певного терміну, то строк виконання буде визначатись моментом витребування відказоодержавуча здійснити заповідальний відказ.

Незважаючи на те, що згідно з ч. 4 ст. 1238 ЦК України відказоодержувач має право вимоги до спадкоємців з моменту відкриття спадщини, але насправді належне йому право вимоги він може реалізувати тільки з моменту, відколи спадкоємець, частка якого обмежена відказом, прийме спадщину. На думку Л. К. Буркацького, до прийняття спадщини спадкоємцями право вимоги ідеально існує, але відсутній відповідальний суб'єкт (боржник), на якого покладено виконання заповідального відказу [5, 110]. Так саме вважає і В. К. Дроніков: суб'єктом цього права відказоодержувач насправді може ставати тільки пізніше, а саме з часу прийняття спадкоємцем спадщини, оскільки тільки з прийняттям спадщини спадкоємець набуває прав і несе обов'язки [6, 94]. Є. О. Рябоконт вважає, що з часу відкриття спадщини відказоодержувач може лише заявити спадкоємцеві про свій намір реалізувати вимогу, яка впливає із відказу, проте виконання даної вимоги відбудеться тоді, коли спадкоємець за заповітом прийме у спадщину майно, за рахунок якого має виконуватись відказ [9, 96].

У разі невиконання спадкоємцями обов'язків з передачі майна чи невиконання інших дій, відказоодержувач має право подати позов з вимогою примусового виконання зобов'язання лише після того, як спадкоємець прийме спадщину. До цього моменту право відказоодержувача ще не вважається порушеним і право на позов не виникає. Право вимоги до спадкоємця щодо виконання заповідального відказу відказоодержувач отримує в момент відкриття спадщини, а право на позов для захисту цього права — з моменту відмови спадкоємця, який прийняв спадщину, обтяжену заповідальним відказом, виконати це розпорядження.

На нашу думку, коли б не відбулося прийняття спадщини, спадщина вважається належною спадкоємці з моменту її відкриття (ч. 5 ст. 1268 ЦК), вимогу до спадкоємця, який прийняв спадщину, але намагається ухилитися від виконання заповідального відказу, відказоодержувач може пред'явити протягом загального строку позовної давності в три роки (ст. 257 ЦК). Даний строк відраховується з дня відкриття спадщини.

Право на прийняття заповідального відказу виникає у відказоодержувача з часу відкриття спадщини, причому для його виникнення ніяких дій з боку відказоодержувача не вимагається. Стаття 1271 ЦК України передбачає, якщо відказоодержувач протягом шести місяців з часу відкриття спадщини не

відмовився від заповідального відказу, вважається, що він його прийняв, саме шляхом пасивної поведінки (мовчазної угоди). Набуття права на відказ здійснюється автоматично в силу закону (відкриття спадщини), якщо відказоодержувач буде живим на цей момент. Але це не означає, що відказоодержувач, дізнавшись про відкриття спадщини, не може звернутися до нотаріуса із заявою про прийняття заповідального відказу. Для забезпечення реалізації свого права доцільно повідомити нотаріуса про прийняття заповідального відказу протягом шести місяців [5, 110]. Викладене дає підставу для висновку, що коли відказоодержувач не знав ні про зміст заповіту, ні про відкриття спадщини, але він мовчить протягом встановленого строку (ст. 1271 ЦК), вважається, що відказоодержувач відказ прийняв. Диспозитивність у здійсненні свого права дозволяє відказоодержувачеві відмовитися від певного права у будь-який час.

Аналізуючи ч. 4 ст. 1238 та ст. 1271 ЦК, можна дійти висновку, що пасивна поведінка відказоодержувача та умови ст. 1271 ЦК можуть призвести до того, що відказоодержувач буде вважатися таким, що прийняв заповідальний відказ, навіть тоді коли реально ніяких дій для користування відказом він не здійснюватиме. Отже уявляється, що обов'язком спадкоємців є надання заповідального відказу, але «примусити» відказоодержувача його прийняти вони не в праві [10, 1001].

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що строк дії заповідального відказу повністю залежить від волі заповідача. Отже у разі відсутності у заповідальному відказі вказівки на строк його дії, відказоодержувач набуває права на безстрокове користування ним, якщо він не відмовиться від свого права. Але це не повинно так бути, аби спадкоємець частка якого обтяжена відказом, перебував у невизначеному стані.

Ми згодні із точкою зору Є. І. Фурси, який пропонує визначити та прямо зазначити в законі строк з питань про прийняття або відмови від заповідального відказу [11, 143], та С. Я. Фурси, на думку якої потрібно встановити термін, який має спонукати відказоодержувача використати своє право або відмовитися від нього [12, 46].

Враховуючи все викладене, можна зробити висновки, що моментом виникнення вимоги про виконання заповідального відказу слід вважати момент відкриття спадщини, якщо термін виконання відказу не встановлений у заповітному розпорядженні. Також, що право на відказ набувається, як і право спадкування, з моменту відкриття спадщини. Право вимоги про виконання заповідального відказу відказоодержувач може пред'явити до спадкоємців протягом строку позовної давності (ст. 257 ЦК України), рахуючи з моменту відкриття спадщини. Якщо спадкоємцем у заповіті був призначений термін виконання відказу або настання події, у такому разі право на пред'явлення позову і перебіг терміну позовної давності починають обчислюватися з настанням терміну або з настанням умови, зазначених у заповіті. Крім того, також доцільно встановити строк прийняття та відмови від заповідального відказу та межі дії заповідального відказу.

Література

1. Цивільне та сімейне право України : підручник / за ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубсової. — К. : Правова єдність, 2009. — 968 с.
2. Заїка Ю. О. Спадкове право в Україні: Ставлення і розвиток : монографія / Ю. О. Заїка. — 2-ге вид. — К. : КІПТ, 2007. — 288 с.
3. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник / З. В. Ромовська. — К. : Алетта : КІПТ : ЦУЛ, 2009. — 264 с.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. — Вид. 2-ге, змін. і допов. / за ред. В. М. Коссака. — К. : Істина, 2008. — 992 с.
5. Буркацький Л. К. Спадкове право України: теорія, коментарі, практика, зразки заяв : навч. посіб. для студент. вищ. навч. закл. / Л. К. Буркацький. — К. : Ін Юре, 2008. — 384 с.
6. Дроников В. К. Последственное право Украинской ССР / В. К. Дроников. — К. : Вища шк., 1974. — 158 с.
7. Серебровский В. И. Избранные труды по наследственному и страховому праву / В. И. Серебровский. — М. : Статут, 1997. — 567 с. — (Серия «Классика российской цивилистики»).
8. Шевчук Л. В. Заповіт як підстава виникнення правонаступництва в цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Шевчук. — К., 2001. — 223 с.
9. Заїка Ю. О. Спадкове право : навч. посіб. / Ю. О. Заїка, Є. О. Рябокоп. — К. : Юрінком Інтер, 2009. — 352 с.
10. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. У 2 т. Т. 2 / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), П. С. Кузнецоваї, В. В. Луця. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 1088 с.
11. Фурса С. Я. Спадкове право. Теорія і практика : навч. посіб. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса. — К. : Атіка, 2002. — 496 с.
12. Спадкове право: Потаріат. Адвокатура. Суд : наук.-прак. посіб. / С. Я. Фурса, С. І. Фурса, О. М. Клименко [та ін.] ; за заг. ред. С. Я. Фурси. — К. : Вид. Фурса С. Я. : КІПТ, 2007. — 1216 с.

Анотація

Черногор Н. В. Проблема строку прийняття та відмови від заповідального відказу. — Стаття.

Стаття присвячена спеціальному розпорядженню заповідача відносно його майнових прав і обов'язків — заповідальному відказу. У разі відсутності у заповідальному відказі вказівки на строк його дії, відказоодержувач набуває права на безстрокове користування ним, якщо він не відмовиться від свого права. Але це не повинно так бути, аби спадкоємець, частка якого обтяжена відказом, перебував у певизначеному стані. Пропонується визначити і прямо зазначити в законі строк з питань про прийняття або відмови від заповідального відказу.

Ключові слова: спадщина, заповіт, заповідальний відказ, строк.

Summary

Chernogor N. V. Problem of Term of Acceptance of Testamentary Gift. — Article.

The article covers a special prescription of the testator regarding his/her property rights and duties, i.e. the devise. Failing the devise validity indication the legatee acquires the unlimited accommodation right provided he/she does not waive it. The legatee whose part of the inheritance is burdened with the devise shall not be in the state of uncertainty. The proposition is to define and introduce the time limits for the devise reception or rejection into the law.

Keywords: inheritance, will, devise, time limits.